

Лук'яненко О. В. Умови політехнізації вищої школи УРСР доби «відлиги» / Лук'яненко Олександр Вікторович // Придніпровські соціально-гуманітарні читання: Матеріали Кіровоградської сесії I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кіровоград, 15 червня 2012 р.): у 2-х частинах. – Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація», 2012. – Ч.2. – С.16-19.

ЛУК'ЯНЕНКО О. В.,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УМОВИ ПОЛІТЕХНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ»

Політехнізація вищої педагогічної школи УРСР доби «відлиги» у собі несла зміщення акцентів в освітній сфері від теоретичного до практичного пізнання світу. Як результат, формування системи освіти з виробничою спрямованістю навчального процесу, що стало можливим за дії відповідних технологій та розвитку освіти у певних умовах.

Найбільш характерною умовою, яка визначила укорінення та відчуження починань влади на рівні педагогічних вишів упродовж деєталінізації, був **конфлікт державних вимог та місцевого потенціалу**. Виші навіть за вісім років по закінченню Другої світової війни важко виходили із занепаду. Так, у Полтавському ДПІ була всього одна майстерня. Зауважимо, що кризова ситуація у 1953 році була не лише з будівлями, але й із забезпеченням навчальними матеріалами. Для прикладу, у студентів-філологів іноді було усього по 2-3 підручники з курсу зарубіжної літератури на групу, підручників же з радянської літератури взагалі не існувало [1, арк.17]. У Полтавському виші, на відміну від Харкова [2, арк.109], не було навіть вати для виготовлення опудал звірів та птахів, що передбачалося планами політехнізації природничого факультету. Довгоочікувану декларовану організацію радіовузла було зірвано через те, що бухгалтерія не надавала готівки для купівлі проводу та репродуктора. Викладачі інституту були готові навіть самі виготовляти потрібні деталі. І якщо Львівський педінститут міг похвалитись, що уже 1954 року мав найновіше обладнання для лабораторій та майстерень [3, арк.158], то у

майстернях Полтавського інституту просто не було найелементарнішого приладдя [4, арк.229-230]. Схожа картина була чи не в кожному другому педагогічному виші країни. Так, директор Уманського ДПІ В. Тканенко мав усі підстави зауважити, дивлячись на один мікроскоп та одну лупу біологічних лабораторій свого вишу, що «з таким обладнанням ми лише калічимо студентів» [5, арк.26]. Інколи держава бралась за справу, але робила це незграбно. Так, Вінницького ДПІ писав до Міносвіти, що 1953 року на численні благання нарешті отримали великий свердлильний верстат, але ефективно використовувати його педагоги не могли. Влада вкотре прорахувалась і вписала у маленькі вузівські аудиторії верстат, спроектований для великого машинобудівельного заводу, який не влязав у жодне приміщення. Та й для того, аби запустити його не вистачало потужного електрогенератора, на придбання якого ніхто грошей не виділяв [6, арк.6].

За три роки дії загальнодержавної програми політехнізації, на початку нового 1956-1957 навчального року, майстерні окремих вишів не були готові для прийому студентів. Так, у Полтавському ДПІ з'явилися свої довгобуди: не закінчили будівлю астрономічної вишки, та й агробіостанція не була готова до повноцінної роботи. Коли ж наприкінці року після декількох зауваг Міністерства освіти все ж відкрилися столярний, слюсарний та складувний відділи [7, арк.29], педагоги зіткнулися з іншою проблемою: верстати у них були застарілими та не було деревини і заліза для роботи [8, арк.85]. Подібні проблеми були властиві багатьом вишам, які втягнулись у політехнізацію. Так, викладач кафедри фізики Харківського ДПІ Галкін 1953 року теж констатував, що він був неспроможний замовити нове обладнання і був змушений користуватись застарілими пристроями [9, арк.7].

Напевне, 1956 рік був переломним не лише для ідеології, бо зміни у забезпеченні вищої школи матеріалами для політехнічного навчання відбувалися у багатьох містах країни. Похвалитись придбанням нових верстатів та обладнання для спеціалізованих лабораторій змогли, зокрема, у Харківський ДПІ [10, арк.4]. Сталінський педінститут отримав ГАЗ-51, трактор та 7

верстатів у свої затісні майстерні [11, арк.4]. За декілька місяців потому для потреб політехнічного навчання закупили шість верстатів, два шліфувальні преси, трактор «Універсал-2» та автомобіль «ЗІС-5» [12, арк.183]. А Львівські колеги, обладнавши свої 19 лабораторій та майстерень, констатували, що позбулися «шкідливого бригадного методу викладання лабораторних робіт» [13, арк.2].

Проте, студенти, працюючи по 90 годин у майстернях, так і не виготовили жодної наочної та жодної моделі [14, арк.13]. Причина була не стільки у невмінні та незнанні студентів, скільки у простій нестачі матеріалів, що стала закономірною на всі подальші роки. Бо і через три роки викладачі скаржилися, що протягом двох семестрів у майстернях були зовсім відсутні необхідні для роботи дерева і дріт [15, арк.28зв]. Через це до справи долучили господарську частину вишів, яка до цього трималась осторонь перетворень в освіті [9, арк.33]. В Умані та Харкові викладачі відверто говорили, що очікувати допомоги господарників вишу «не було надії», бо якщо два дзвоники у коридорах встановлювали більше двох місяців, то, за влучним натяком викладача Харківського ДПІ В. Бабія, будувати майстерню мали б десятки років [16, арк.27].

Із часом відчувався брак приміщень. Міністерство освіти у своєму наказі від 15 травня 1959 року констатувало факт непристосованості майстерень для політехнічної освіти у вишах по всій території УРСР [17, арк.53]. У Полтавському ДПІ 2 столярні та 2 слюсарні кімнати, термічна та складова кімнати разом з автокласом розміщувались у вогких, тісних підвальних приміщеннях без денного світла [18, арк.5]. У «надземних» майстернях ситуація теж була не дуже оптимістичною. Так, майстерні фізики могли вмістити 12-15 студентів. Тому практику доводилось влаштовувати у залізничному училищі, а на паровозоремонтному заводі та у будівельному інституті [19, арк.12]. Однак, сподіватись на допомогу держави було марно. Тому в Одеському ДПІ іноземних мов із певним звинуваченням звучали слова звіту, що виш придбав 7 верстатів та інший реманент «шляхом власної

ініціативи робітників інституту» [20, арк.1]. Тому полтавський професор П. Сосін зауважив, що матеріальну базу інституту можна було зміцнити лише власними силами студентів, не чекаючи роками допомоги зверху, бо «студенти побудували гараж, вони можуть будувати й майстерні» [21, арк.33].

Окрім матеріальної бази, існувала також **невідповідність педагогічного колективу вимогам політехнізації**. До роботи з педагогами були залучені кращі представники виробничих та сільськогосподарських сфер. Більшість були кваліфікованими інженерами чи аграріями, проте не мали достатньої педагогічної освіти, аби свій досвід перетворити на гідний навчальний матеріал [22, арк.42, 56].

Іншою умовою, що впливала на втілення у життя планів уряду, була **емоційно-інтелектуальна виснаженість реформами**, які викладачі Слов'янського педінституту назвали «перебудовою находу» [11, арк.30]. Директор Полтавського ДПІ М. Семиволос стверджував, що викладачам і тим паче студентам було важко пристосуватися до змін через постійне виправляння планів, через видання нового закону про стипендії, перехід на п'ятирічний термін навчання та зміни профілю підготовки фахівців [8, арк.18]. Не дивно, що викладачі інколи критикували дії міністерства. Так, учений, викладач Черкаського ДПІ М. Жовтобрюх недоцільним вважав поєднання мови та співів, бо молодь і так осягала окремі курси мови та літератури [23, арк.265]. Можна уявити, якою була реакція викладачів, яким повідомили наказ Міністерства освіти від 27 серпня 1963 року, коли їм з 1 вересня слід було знову переробляти програми для чотирирічного навчання з української та російської мови та літератури, математики, музики, історії та іноземної мови [24, арк.59].

До змін навчальних планів додалися реформи у самій мережі педагогічних навчальних закладів УРСР, що передбачало переведення навчальних закладів або їхніх відділень в інші міста [25, арк.30]. На новому місці викладачі отримували проблеми з житлом, вливання у новий колектив зі своїми правилами та традиціями не проходило даремно навіть з огляду на доволі високу міграцію педагогічних кадрів країною і без реформ. Найкраще

ставлення до подібних реформ Міністерства висловили викладачі Осипенківського педінституту: «з великим запізненням ми одержуємо розпорядження Міністерства освіти УРСР, коли виконати їх уже пізно, а інколи це виконання уже буде шкодити справі» [26, арк.52].

Список посилань на джерела та літературу:

1. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.395, 127 арк.
2. Держархів Харківської області, ф.Р-1780, оп.3, спр.483, 286 арк.
3. ЦДАГО України. ф.1, оп.71, спр.141, 167 арк.
4. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.392, 233 арк.
5. Держархів Черкаської області, ф.Р-193, оп.8, спр.174, 123 арк.
6. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.1291, 135 арк.
7. Держархів Полтавської області, ф.П-15., оп. 2, спр. 1588, 168 арк.
8. Там само, ф.Р-1507, оп.1, спр.542, 104 арк.
9. Держархів Харківської області, ф.Р-4293, оп.2, спр.696, 99 арк.
10. Там само, спр.684, 105 арк.
11. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.1879, 42 арк.
12. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.639, 254 арк.
13. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.1872, 77 арк.
14. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.630, 127 арк.
15. Там само, спр.762, 39 арк.
16. Держархів Черкаської області, ф.Р-1418, оп.2, спр.181, 62 арк.
17. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.655, 132 арк.
18. Там само, спр.660, 70 арк.
19. Там само, спр.598, 1957 рік, 243 арк.
20. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.1875, 53 арк.
21. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.756, 181 арк.
22. Там само, спр.588, 91 арк.
23. Держархів Черкаської області, ф.Р-193, оп.8, спр.322, 298 арк.
24. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.843, 81 арк.
25. Держархів Сумської області, ф.Р-5369, оп.1, спр.186, 49 арк.

26.ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.1877, 53 арк.